

Crònica d'una mort anunciada: la destrucció del forn de la Cisa (Premià de Dalt, el Maresme)

Ramon Coll Monteagudo

Introducció

Cap a mitjan mes d'agost de 1983, els aleshores membres de l'Associació d'Estudis Científics i Culturals (AECC) de Premià de Mar, Jordi Bagà i Xavier Bagà, localitzaren les restes d'un forn entre la Cisa i Can Nolla, concretament en l'anomenada Vinya de Ca l'Estrany, aleshores, com en l'actualitat, uns antics camps de conreu en desús (fig. 1).

L'estructura es trobava molt bruta, colmatada de terra i envaïda per unes arrels que n'amenaçaven la conservació. Per tal d'evitar una major degradació, es decidí netejar el forn tot retirant les arrels i la terra. Una vegada fet això, es van prendre mides i es va fotografiar. Per damunt del forn s'evidencià un estrat que contenia un petit lot de terrisses modernes, essencialment ceràmica blava catalana i vidrada majoritàriament amarronada, bastant rodada, que fou recollida. Podem datar aquests escadussers elements fonamentalment en el segle XIX, potser una mica abans.

Per les proximitats del forn, també es pogué recollir en superfície un petit lot de material arqueològic d'època romana, que no tenia res a veure amb el forn. Es tracta de peces majoritàriament rodades, que veurem més endavant.

A prop del forn, es localitzà un apilament de ceràmica al peu d'una feixa. Aviat hom s'adonà que es tractava d'un lot d'empeltadors de taronger, un conreu que es practicà des de finals del segle XIX fins a inicis del XX en diversos pobles de la nostra comarca (Coll / Bernad 2009: 66; Rodríguez Santos 2018), tot i que es calcula en tan sols unes 200 ha els terrenys ocupats pels tarongers al Maresme (Calatayud 2006: 159). Els empeltadors també foren recollits per evitar-ne la seva pèrdua.

El forn de la Cisa (fig. 2 i 3)

Quan va ser netejat, hom va adonar-se que es tractava d'una estructura quelcom degradada, que conservava encara pràcticament intacta tota la graella llevat d'un petit fragment de la seva part frontal. També mancava una part de l'entrada i gairebé tot el *praefurnium*. L'estructura mesurava 1,86 m. d'amplada per 1,80 m. de profunditat màxima, sense comptar allò conservat del *praefurnium*. En la nostra hipòtesi restitutòria, la profunditat del forn estricte seria de 2 m. Si sumem el

total de la profunditat, incloent-hi el *praefurnium*, s'arriba als 2,50 m. L'accés a la cambra de combustió era fet d'argila i presentava forma de volta. La graella havia estat elaborada amb el mateix material; era molt gruixuda (uns 60 cm. com a terme mitjà). Presentava setze forats (d'un total de disset?), sis d'horitzontals i deu (o potser onze) de verticals. Sis d'ells havien estat convertits en dobles, tapaven la part central, la qual cosa hem marcat en puntejat en el dibuix de la figura 2: pensem que en la resta va succeir el mateix, només que no s'ha conservat la capa d'argila que els tapava. Naturalment, els forats travessen tota la graella. La cambra de combustió, situada sota de la graella, presenta forma de volta aplanada. Tota l'estructura es trobava envoltada d'una capa molt gruixuda d'argila que l'adapta a la terra, per la qual cosa és possible suposar que originàriament el forn deuria haver estat parcialment soterrat, almenys en la seva part posterior. Ateses les dades observades, ens hem permès un petit intent de reconstrucció d'aquelles parts on això ha estat factible amb una certa versemblança (vegeu fig. 2 i 3)¹.

Estructuralment, és assimilable al tipus IIb de Ninina Cuomo di Caprio (Cuomo di Caprio 1972: 429- 435), o al tipus IIE de Françoise Le Ny (Le Ny 1988: 41). Les reduïdes dimensions del forn de la Cisa fan innecessaris alguns elements d'aquest tipus, com ara els arcs múltiples.

Atesa la manca de paret per damunt de la graella, és possible que aquest forn no disposés de laboratori permanent, sinó que en cada fornada es construís una volta feta d'argila, com s'ha pogut documentar en alguns forns d'època romana (Le Ny 1988: 30).

Aquest forn fou donat a conèixer ja fa anys (Coll 1999: 29-30). També ha estat recollit en el Mapa de Patrimoni Cultural de Vilassar de Dalt, ja que la zona marcada en la Carta Arqueològica del Maresme inclou una part d'aquest municipi (<https://patrimonicultural.diba.cat/element/forn-de-la-cisa>).

Els materials d'època romana

En el decurs dels treballs de neteja del forn, pels seus voltants pogué ser recollit superficialment un petit lot de ceràmica romana, i també algun vas ibèric. Es tracta majoritàriament de materials rodats, que podem datar essencialment entre els segles I i IV dC. No tenen res a veure amb el forn, i sí molt probablement amb el conjunt arqueològic de Santa Anna-Can Nolla, ben proper (Coll / Járrega 1996-1997; Coll 2004: 199-250), i també amb altres troballes arqueològiques que s'han anat fent en superfície en aquella zona, tant d'època ibèrica com romana (Cazorla *et al.* 1997: 180-181; Coll 1999: 29-33).

¹ Les fotografies de la figura 3 són de Jordi Bagà (superior i inferior) i de Valerià Pujol (centre), als quals agraïm la seva amabilitat en haver-les pogut utilitzar en aquest treball.

Els materials recollits superficialment són els següents:

- Petit fragment de vora exvasada plana corresponent a un plat de tipus ibèric. Pasta típica, de tipus sandvitx. La paret externa presenta restes d'espátulat.
- Fragment de paret corresponent a un bol del tipus Drag. 29 en *terra sigillata* sudgàl·lica. Pasta i vernís típics. Decoració del final de les estries a rodeta de la vora, seguides d'una línia de perles que emmarquen una sanefa per la part superior. Per sota, es veuen roleus vegetals incomplets (fig. 4, núm. 1).
- Fons en *terra sigillata lucente*. Possiblement forma Drag. 37. Pasta fina, quelcom porosa, amb desgredant de punts de calç i de mica. Presenta el nucli gris i les parets de color marró clar. El vernís és fi, adherent i mat, de tonalitat oscil·lant entre el taronja amarronat i el marró. Es troba absent de la superfície de repòs, del fons extern i de l'intern (fig. 4, núm. 2).
- Petit fragment de paret de vas indeterminat en *terra sigillata* hispànica. Pasta i vernís típics, amb algun nòdul ben visible de calç com a desgredant. Peça força erosionada, en la qual no s'aprecia la decoració.
- Petit fragment de paret de vas en *terra sigillata* africana C. Pasta típica. Vernís del tipus C1.
- Vora exvasada plana, lleugerament penjant, i paret de pàtera del tipus Lamb. 51/Hayes 59, que presenta dues acanaladures en la seva part superior. Pasta típica. El vernís ocupa la part superior del llavi i la paret interna, amb alguna resta en l'externa. Producció D1. S'observa una decoració de nervadures verticals impreses, de les quals només es conserva un fragment (fig. 4, núm. 3).
- Vora i paret de plat-tapadora en ceràmica de cuina de procedència africana, del tipus Ostia II, 302. Pasta típica, de color rosat. S'observen restes de fumat en el llavi extern (fig. 4, núm. 4).
- Vora aplicada i paret d'una cassola de ceràmica africana de cuina del tipus Ostia III, 267. Pasta típica, de color rosat a vermell maó. La paret externa es troba fumada (fig. 4, núm. 5).
- Cassola de producció local en ceràmica comuna que imita la forma africana Hayes 183. Presenta la vora exvasada. Pasta típica, amb desgredant de quars i feldespat. Vacuolada. Color taronja en la paret interna; beix en l'externa (fig. 4, núm. 6).
- Fons pla pertanyent a un *doliolum*. Pasta grollera, amb abundant desgredant de quars i feldespat. Color vermell amarronat. Presenta restes d'allisat en la paret interna, així com alguna part fosca (restes de pega?) (fig. 4, núm. 7).
- 3 fragments de *tegulae* amb llavi, pertanyents a sengles peces. Pastes grolleres, amb abundant desgredant de quars, feldespat i mica. Color vermellós.
- Possible pes de xarxa, o tal vegada ponderal, obtingut a partir de retallar i arrodonir una *tegula* plana. Secció pseudorectangular. Pasta grollera, amb desgredant abundant de quars, feldespat i mica. Color marró. El forat central mesura 2 cm. de diàmetre (fig. 4,

núm. 8). Es tracta d'una peça força erosionada. En el cas de tractar-se d'un pes de xarxa, correspondria al tipus CV1 de Darío Bernal (Bernal 2010: 101-102, fig. 9), que es documenta abundantment en els ambients halièutics (Vargas 2020: I, 71-73; II, 231-233, núms. 487-492). Naturalment, sense descartar la possibilitat del seu ús com a *pondus* per a teler, com admeten alguns investigadors per a peces similars (p.e., Pujol / García 1982-83: 105). Cal admetre que en el cas dels objectes fets en terrissa és molt difícil determinar-ne l'ús amb seguretat (Playà 2006: 53), ja que podrien tenir funcions diverses, i només el context pot ajudar-nos a una correcta classificació. I en el nostre cas, tant el context com l'estat de conservació de la peça no ens permeten anar gaire més enllà.

Els materials d'època moderna

Com ja hem comentat més amunt, en el decurs de les tasques de neteja del forn va ser recuperat un lot de materials essencialment de cronologia moderna, que podem datar fonamentalment entre els segles XVII-XX. El rodament i l'alt grau de fragmentació de la majoria de les peces, sumat a un context de deposició secundària, fa que l'interès d'aquests materials sigui escàs. Són els següents:

- Fons anular "à bourrelet" i paret pertanyent a un plat fondo en pisa blava. Pasta entre rosada i beix. Vidrat extern per vessament, blanc en la paret interna. Motiu decoratiu incomplet, de color blau, potser del tipus de la "corbata" o "palmera"? (Batllori / Llubia 1974: 71, 73; Telese 1991: 131) (fig. 5, núm. 9).
- Vora sense llavi i paret pertanyent a un plat en pisa blava catalana. Pasta de color blanquinós. Vidrat blanc en la paret externa; blanc en la interna, amb decoració en blau del tipus de la "ditada" a l'orla, típic de mitjan segle XVII (Batllori / Llubia 1974: 73; Telese 1991: 131; Cerdà 2001: 101) (fig. 5, núm. 10).
- Fons lleugerament umbilicat pertanyent a una escudella. Pasta de color blanquinós. Vidrat blanc en la paret externa; blanc en la interna, amb decoració floral en blau, incompleta. Sembla pertànyer al tipus 17 de Telese (Telese 1991: lám. IX, núm. 17). Hi ha alguns exemplars paral·lelitzables trobats a la Plaça Gran de Mataró (Cerdà 2001: 109-110) (fig. 5, núm. 11).
- Pseudofons pla, només lleugerament marcat. Pasta de color blanquinós. Vidrat blanc en la paret externa; blanc en la interna, amb decoració en blau, molt perduda. Peça molt erosionada.
- Fons pla i paret de plat. Pasta de color blanquinós. Vidrat blanc en la paret externa; blanc en la interna, amb decoració en blau, molt fragmentada. S'observen dos cercles concèntrics. Peça molt erosionada.
- Fragment de paret de vas indeterminat. Pasta de color blanquinós. Vidrat blanc en la paret externa; blanc en la interna, amb decoració en blau, molt deteriorada, potser vegetal. Peça molt erosionada.

- Fragment de paret de vas indeterminat. Pasta de color blanquinós. Vidrat blanc en la paret externa; blanc en la interna, amb decoració en blau, molt perduda. Peça molt erosionada.
- Paret de vas indeterminat en ceràmica blava catalana. Pasta de color blanquinós. Vidrat blanc en la paret externa amb un filet blau; blanc en la interna, amb decoració en blau, molt fragmentada. Peça molt erosionada.
- Quatre fragments de vores exvasades pertanyents a sengles plats. Pastes ataronjades. Vidrat de color marró.
- Vora exvasada de plat. Pasta taronja. Vidrat marró i blanc.
- Vora exvasada de plat. Pasta taronja. Vidrat marró fosc, que només es troba a l'interior.
- Vora exvasada engruixida pertanyent a una cassola o gibrell. Pasta taronja. Vidrat marró clar, sorrenc.
- Petit fragment de vora exvasada engruixida pertanyent a una cassola o gibrell. Pasta taronja. Vidrat verd.
- Petit fragment de vora i paret pertanyent a un atuell indeterminat. Pasta taronja. Vidrat marró.
- Fragment de fons pla i paret pertanyent a un atuell indeterminat. Pasta taronja. Vidrat marró i groc.
- Tres fons plans pertanyents a sengles gerres. Pastes ataronjades. Tots tenen vidrat marró, només a l'interior.
- 10 fragments de paret sense forma. Pastes ataronjades. Dos presenten un vidrat de color verd, un de groc, sis de marró i un combina el marró i el groc.
- Dues vores exvasades engruixides pertanyents a atuell indeterminats, en ceràmica comuna. Una és ataronjada, l'altra de color beix rosat.
- Fragment de nansa en ceràmica comuna. Pasta de color rosat. Forma el·líptica, amb tres acanaladures. Peça rodada.
- Fragment de paret d'ampolleta, piriforme, potser un potet de foc. Pasta de color beix.
- Fons anular pertanyent a un vas indeterminat. Pasta de color taronja. Podria tractar-se d'una peça romana, però es troba bastant rodada i no podem precisar més.
- Possible roll o allisador de ceràmica de forma cònica. Pasta grollera, de color taronja amarronat. La punta es troba arrodonida, i la base és lleugerament cònica. Secció circular. Peça quelcom esberlada per la punta i per la base. Diàmetre de la base: 2,62 cm.; diàmetre de la part distal: 1,75 cm. (fig. 5, núm. 14). Morfològicament, recorda les peces trobades en les sitges de l'església romànica de Sant Martí de Lleida, *a priori* molt més antigues (Gallart 1986: 139, fig. 8).
- 25 fragments de paret sense forma. Pastes i textures diverses.
- Petit fragment de vora exvasada i paret pertanyent a una cassola o gibrell. Color gris.
- Petit fragment de vora exvasada amb bisell i paret pertanyent a un plat o tapadora. Color gris.
- Nansa el·líptica, amb dues acanaladures externes i una d'interna. Color gris.
- Arrencament de nansa i paret de càntir. Color gris. Peça rodada.
- Fons anular de gran tenalla. Color gris.

- Paret de gran tenalla. Peça bastant gruixuda, pentinada per fora, de color gris.
- 11 fragments sense forma. Textures diverses. Color gris.
- Fragment de teula. Pasta grollera, de color vermell maó. Presenta estampillada en la part interna una marca en cartel·la rectangular. S'hi llegeix amb dificultat B030 (fig. 5, núm. 12).
- Fragment de teula. Pasta grollera, de color granat per excés de cuita.
- 11 fragments pertanyents a sengles teules. Pastes grolleres, de color taronja clar.
- 4 fragments de peces constructives, indeterminables. Pastes grolleres, de color taronja. Peces rodades i molt fragmentades.
- Possible vora de gerro. Vidre transparent i translúcid. Superfície externa rugosa, com si tingués algun tipus de dibuix estampillat que no s'arriba a discernir.
- Màneg de fusta i fulla en ferro pertanyent a un ganivet de cuina. Peça deteriorada.
- Anella en ferro, de secció quadrangular. Té 5,30 cm. de diàmetre. Peça rovellada.
- Petxina sencera del tipus *Glycymeris glycymeris*, collida vella.
- Fragment de petxina del tipus *Glycymeris glycymeris*, collida jove, potser consumida.
- 4 fragments de petxina del tipus *Glycymeridae*. Peces collides ja velles.
- Exemplar de cargola del tipus *Murex trunculus*. No és possible determinar si fou collida viva o no.
- Fragment de pedra foguera en sílex blanc quelcom translúcid. Presenta el taló diedre. La part distal té retocs abruptes i una osca, possiblement com a conseqüència d'haver-lo fet servir possiblement en una arma d'avantcàrrega. Ambdós costats també presenten retocs abruptes. En la cara dorsal s'observen restes d'altres extraccions, mentre que en la ventral presenta un esberlat (fig. 5, núm. 13).
- Fragment ceràmic semicircular, buidat per dins. Color beix. Podria tractar-se d'un gresolet, però no hi ha restes de cap cremació. Té un diàmetre màxim de 4,40 cm.
- Fragment de pedra tosca o pumicita. Color negrós.

Els empeltadors de taronger (fig. 6)

Poc després de documentar l'existència del forn, i a indicació de Valerià Pujol, masover del Mas Cisa, fou evidenciat en una propera feixa un lot d'empeltadors de ceràmica per als tarongers (fig. 6, núm. 3)². Aquest material encara està pendent d'un estudi ceramològic detallat que l'espai de què disposem aquí no ens permet fer, i que deixem per a un treball posterior. Vam fer referència a aquests atuells trobats l'any 1983 en un treball anterior (Coll 1999: 31, fig. 3).

Es tracta d'una sèrie de peces en forma d'urna, de vora exvasada i fons foradat *ante cocturam*, que permeten l'empelt de branques més o menys gruixudes (fig. 6, núm. 1). Ateses les seves característiques tècniques, sembla que aquests vasos eren tornejats i, abans de coure, seccionats verticalment mitjançant un fil o

² Foto feta per Xavier Bagà, a qui agraïm d'haver-nos permès usar-la en aquest treball.

cordill, formant un graó a diferents alçades. La peça sencera s'aconseguia ajuntant les dues meitats, que van numerades mitjançant xifres incises quan l'argila encara era crua, i que només encaixen quan els números d'ambdues meitats coincideixen. També hi ha alguns exemplars numerats emprant plantilles còniques d'argila, en les quals hi ha diferents numeracions, de les quals reproduïm un exemplar (fig. 6, núm. 2).

L'empeltador, en aquest cas per a taronger, és un tipus d'atuell ceràmic, avui dia totalment en desús (Sempere 1984: 20, 52). Com el seu nom indica, servia per ajudar a fer agafar la branca empeltada proporcionant humitat: a l'interior de la part inferior, s'hi posava estopa, s'omplia la superior de terra del mateix lloc de l'arbre.

La destrucció del forn

Aquest atemptat contra un patrimoni històric que ens pertany a tots tingué lloc entre els darrers dies de gener i els dos primers de febrer de l'any 2021. Amb l'Enric Ortega, director del Museu-Arxiu de Vilassar de Dalt, vam poder comprovar el grau de destrucció assolit, que fou total pel que fa a la infortunada construcció (fig. 5, núms. 14 i 15). Atès que en dies anteriors havia plogut, les petjades deixades per la màquina excavadora eren perfectament visibles i anaven en una sola direcció, d'anada i de tornada. La qual cosa ens permet afirmar, sense cap mena de dubte, que la intenció de la persona que conduïa l'excavadora no era altra que la completa destrucció del forn.

La nostra inspecció ocular revelà també que la màquina rebaixà acuradament la part posterior del forn, la qual cosa pot fer pensar que potser la primera intenció fou endur-se'l sencer, potser amb la intenció de simplement fer-lo desaparèixer i que no en quedés cap rastre. Si aquesta hipòtesi és correcta, el maquinista no fou prou hàbil per sortir-se'n.

Una vegada consumada la destrucció, la premsa, sobretot local, se'n va fer ressò, sobretot entre els dies 12 i 16 de febrer. Així ho reflecteixen diverses publicacions, com La Vanguardia, La Clau, Capgròs, Ràdio Premià de Mar i el propi Ajuntament de Premià de Dalt:

- <https://www.lavanguardia.com/local/barcelona/20210212/6244301/investiguem-destruccio-d-forn-segle-xix-catalogat>;
- <https://www.lavanguardia.com/local/maresme/20210212/6242045/maquinaria-pesada-destruye-horno-romano-alto-valor.html>;
- <https://laclau.cat/investiguen-la-destruccio-dun-forn-del-segle-xix-i-catalogat/>;
- <https://www.capgros.com/actualitat/maresme/investiguen-destruccio-forn-segle-xix-catalogat-premia->;

- <https://radiopremiademar.org/destrossen-intencionadament-amb-una-excavadora-un-forn-catalogat-com-a-bcil-a-premia-de-dalt/>;
- <http://www.premiadedalt.cat/news/12019ajuntament-denuncia-als-mossos-d2019esquadra-la-destruccio-d2019un-forn-del-s-xix>.

També es van interposar dues denúncies davant dels Mossos d'Esquadra, una per part de Crida Premianenca (dia 9 de febrer) i una altra pel propi Ajuntament de Premià de Dalt (dia 10 de febrer). Ignorem quines han estat les seves conseqüències.

Les restes del forn han estat retirades entorn d'inicis de maig de 2022, ignorem per qui. Ara ja no queda cap rastre del malaurat forn.

Valoració

Les esporàdiques intervencions arqueològiques que s'han esdevingut en el malaurat forn de la Cisa i en les seves proximitats ens han deixat més preguntes que respostes. Es tracta d'una construcció aparentment aïllada, sense connexió amb cap altra, que es trobaria al bell mig d'un camp de conreu. Sí que es troba en un terreny argilós, i molt a prop seu passa el torrent de la Cisa (fig. 1), la qual cosa assegura en principi dos dels tres elements essencials per a l'elaboració de terrissa, l'argila i l'aigua. Quant al tercer element, el combustible, no disposem de cap informació concreta en no conèixer la cronologia de funcionament del forn. I és que, ateses les troballes dutes a terme en el seu rebliment, no podem saber si realment es tracta d'una construcció del segle XIX o si és quelcom anterior.

L'absència de cap abocador amb possibles rebutjos de cuita tampoc no ajuda, ni en l'adscripció cronològica ni tampoc pel que fa a la seva producció. L'únic element relacionable seria el roll o allisador de ceràmica (fig. 5, núm. 14). S'ha especulat amb la possibilitat que aquest forn hagués produït empeltadors de taronger, per la troballa d'aquests elements uns metres més amunt (fig. 6). Però realment es tracta d'una relació artificial, ja que cap dada empírica ens permet associar forn i empeltadors. Malgrat que no seria impossible que un element, en principi aïllat, com aquest forn hagués pogut elaborar els empeltadors pràcticament a peu de camp, la qual cosa explicaria el seu aïllament. En aquest sentit, hauran de ser noves troballes les que d'alguna manera ajudin a resoldre aquesta qüestió.

Per descomptat, els materials d'època romana que han estat evidenciats en les proximitats del forn de la Cisa (fig. 4) no tenen res a veure amb ell, ni per funcionalitat ni per cronologia. Aquestes restes han d'associar-se necessàriament a l'establiment que en la bibliografia arqueològica es coneix com Santa Anna-Can Nolla (Coll / Járrega 1996-1997; Coll 2004: 199-250).

Sigui com sigui, el forn *per se* ja no ens podrà donar cap més informació, ja que fou bàrbarament destruït per una màquina excavadora entre els darrers dies de gener i els dos primers de febrer de 2021, que entrà en els terrenys de conreu abandonats on es trobava amb l'únic objectiu de fer desaparèixer aquesta modesta construcció. Al nostre entendre, aquest lamentable fet ha pogut esdevenir-se, en part, a causa d'una inexistència de protecció del bé, que no es trobava ni tan sols senyalitzat tot i haver estat inclòs en la Carta Arqueològica (IPAC 1987 i successives actualitzacions), amb la seva fitxa fàcilment consultable a Internet.³ Una intervenció arqueològica en el sector la Cisa, amb motiu de la urbanització d'aquells terrenys que es troben per damunt del forn i que no el van afectar, no va representar cap novetat pel que fa al coneixement d'aquesta estructura (Nebot 2003).

L'existència de restes arqueològiques conegudes i catalogades sempre són un obstacle per a certs projectes urbanístics poc escrupolosos. I en ocasions així, com potser ho és aquesta, el més senzill és destruir l'obstacle per a més endavant al·legar que allà no hi ha res que impedeixi una actuació urbanística quan se sol·licita el preceptiu permís d'edificació. Un fet similar ja va succeir fa anys al poblat ibèric de la Cadira del Bisbe, quan es van destruir una sèrie d'habitacions dels terrenys inferiors a l'any 1979, i després (1988 i 1995) s'al·legà que allà no hi havia res (p.e., Coll *et al.* 1997). És aquest també el cas del malaurat forn de la Cisa? Només el temps ho dirà.

BIBLIOGRAFIA

- BATLLORI / LLUBIÀ (1974): Andreu Batllori i Munné, Lluís Ma. Llubilà i Munné, *Ceràmica catalana decorada*. Barcelona: Vicens Vives.
- BERNAL (2010): Darío Bernal Casasola, «Fishing Tackle in *Hispania*. Reflections, Proposal and First Results», dins T. Bekker-Nielsen i D. Bernal (ed.), *Ancient Nets and Fishing Gears. Proceedings of the international Workshop on «Nets and Fishing Gear in Classical Antiquity: A First Approach»*. Cadis: Universidad de Cádiz, p. 83-137.
- CALATAYUD (2006): Salvador Calatayud Giner, «La transformació de l'agricultura tradicional», dins Emili Giralt (ed.), *Història agrària dels Països Catalans. Segles XIX-XX*, vol. IV. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, p. 131-192.
- CAZORLA / COLL / JÁRREGA (1997): Fernando Cazorla Carrera, Ramon Coll Monteagudo, Ramon Járrega Domínguez, «Els darrers jaciments arqueològics descoberts a Premià. Una aportació a l'inventari arqueològic

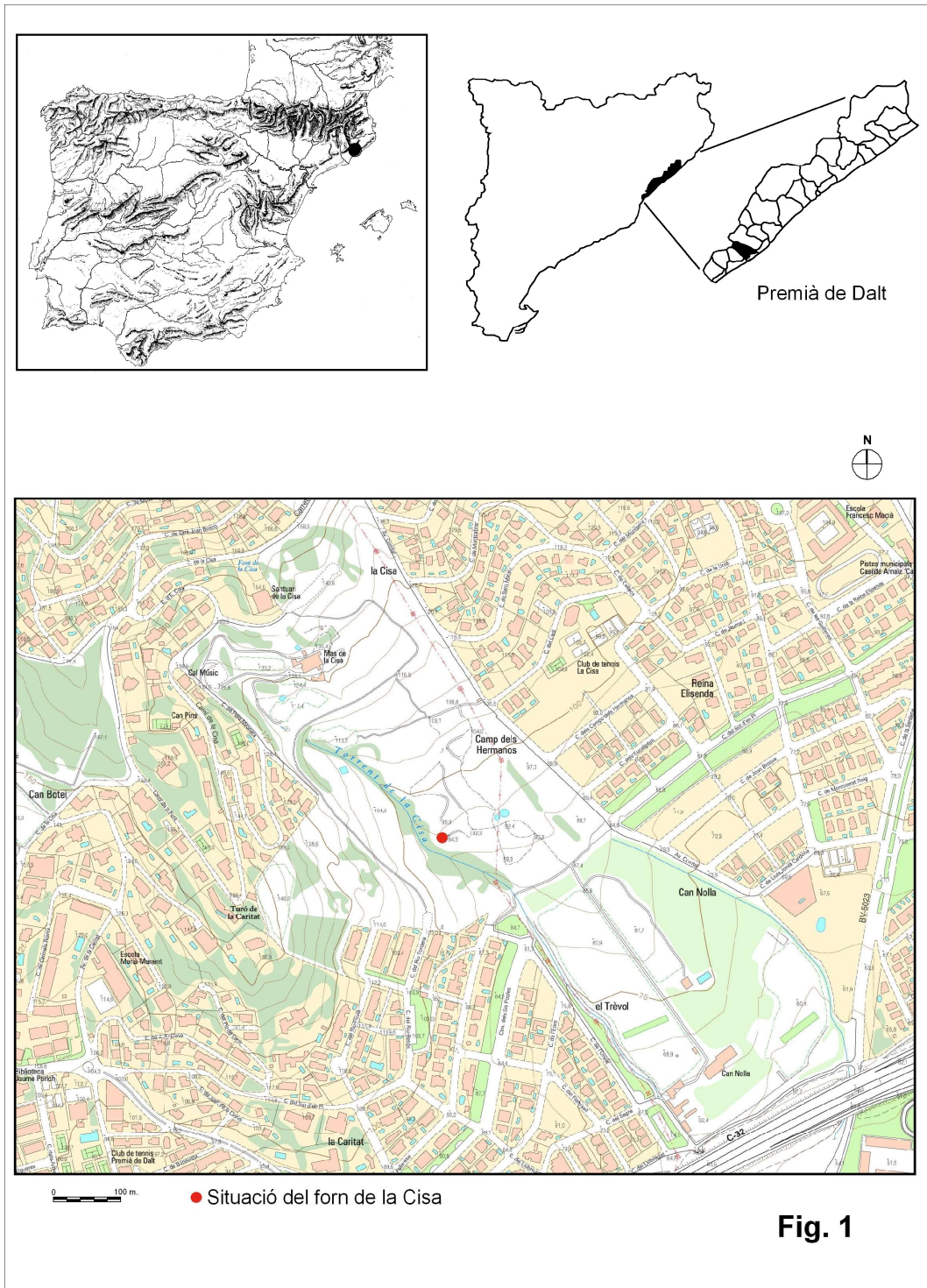
³ <http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=0&consulta=MSUxK2Zvcm4gZGUgbGEgQ2lzYSUyKy0xJQ%3D%3D&codi=1164>

- de Premià de Dalt i Premià de Mar (El Maresme)», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins*, p. 177-202.
- CERDÀ (2001): Josep Antoni Cerdà Mellado, *La ceràmica catalana del segle XVII trobada a la Plaça Gran (Mataró)*. Barcelona: Associació Catalana de Ceràmica Decorada i Terrissa / Patronat Municipal de Cultura de Mataró.
- COLL (1999): Ramon Coll Monteagudo, «Les restes arqueològiques de la Cisa», dins R. Coll (coord.), *La Cisa. Mil anys d'història*. Argentona: La Comarcal Edicions, p. 29-33.
- (2004): Ramon Coll Monteagudo, *Història arqueològica de Premià de Mar*. Premià de Mar: Ajuntament de Premià de Mar.
- COLL / BERNAD (2009): Ramon Coll Monteagudo, David Bernad Hoya, *Història pintoresca de Premià de Mar*. Premià de Mar: Clavell Cultura.
- COLL / JÁRREGA (1996-1997): Ramon Coll Monteagudo, Ramon Járrega Domínguez, «L'anell signatori de la necròpolis paleocristiana de Santa Anna (Premià de Dalt, el Maresme). Dades i problemàtica d'un jaciment poc conegut», dins D. A., *D'August a Carlemany. Congrés en Homenatge al Dr. Pere de Palol. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins XXXVII*, p. 1069-1080.
- COLL / PREVOSTI / MONTLLÓ / CAZORLA (1997): Ramon Coll Monteagudo, Marta Prevosti Monclús, Jordi Montlló Bolart, Fernando Cazorla Carrera, *Història i salvaguarda d'un jaciment ibèric: la Cadira del Bisbe. Catàleg de l'exposició*. Premià de Mar: Associació d'Estudis Científics i Culturals.
- CUOMO DI CAPRIO (1972): Ninina Cuomo di Caprio, «Proposta di classificazione delle fornaci per ceramica e laterizi nell'area italiana», *Sibrium*, 12, p. 371-464.
- GALLART (1986): Josep Gallart Fernández, «Excavacions a la necròpolis de l'església romànica de Sant Martí de Lleida», dins *Setmana d'Arqueologia medieval (Resums de les conferències)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 131-152
- IPAC (1987): F. Burjachs, J. A. Cerdà, R. Coll, J. M. Defaus, A. Martín, P. Pratdesaba, A. Rigo, *Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya. Carta Arqueològica de la comarca del Maresme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. En línia: <http://invarque.cultura.gencat.cat/>
- LE NY (1988): Françoise Le Ny, *Les fours de tuiliers gallo-romains. Méthodologie. Étude technologique, typologique et statistique. Chronologie*. París: Maison des Sciences de l'Homme.
- NEBOT (2003): Núria Nebot Pich, *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva, pla parcial urbanístic sud. Sector "La Cisa" (Premià de Dalt/Vilassar de Dalt, Maresme)*, inèdita. Barcelona: Servei d'Arqueologia i Paleontologia.

- PLAYÀ (2006): Rosa Maria Playà, *Els ibers i el mar. Dades sobre la pesca en època protohistòrica al litoral mediterrani català (s. VI al II aC)*. Palamós: Museu de la Pesca.
- PUJOL / GARCÍA (1982-83): Jaume Pujol i Del Horno, Joaquim García Roselló, «El grup de sitges de Can Miralles-Can Modolell (Cabrera de Mar, Maresme). Un jaciment d'època ibèrica situat a la rodalia del poblat ibèric de Burriac», *Laietània*, 2-3, p. 46-145.
- RODRÍGUEZ SANTOS (2018), Francesc Rodríguez Santos: «El cultiu de la taronja a Canet de Mar. De l'horta de Can Clausell a l'horta de Vil·la Flora», *El Sot de l'Aubó*, 66, p. 32-34.
- SEMPERE (1984): Emili Sempere Ferrandiz, *La terrissa catalana (tipologia i terminologia)*. Barcelona: Nou Art Thor.
- TELESE (1991): Albert Telese Compte, *La vaixella blava catalana de 1570 a 1670. Repertori, catalogació i proposta per a la seva nomenclatura*. Barcelona: Elements Gràfics, Cuscó.
- VARGAS (2020): José Manuel Vargas Girón (ed.), *El instrumental de pesca en el Fretum Gaditanum. Catalogación, análisis tipo-cronológico y comparativa regional*. 2 vol. Oxford: Archaeopress.

WEBGRAFIA

- <http://invarque.cultura.gencat.cat/FitxaGeneral?index=0&consulta=MSUxK2ZvcM4gZGUgbGEgQ2lzYSUyKy0xJQ%3D%3D&codi=1164>
- <https://laclau.cat/investiguen-la-destruccio-dun-forn-del-segle-xix-i-catalogat/>
- <https://patrimonicultural.diba.cat/element/forn-de-la-cisa>
- <https://radiopremiademar.org/destrossen-intencionadament-amb-una-excavadora-un-forn-catalogat-com-a-bcil-a-premia-de-dalt/>
- <https://www.capgros.com/actualitat/maresme/investiguen-destruccio-forn-segle-xix-catalogat-premia->
- <https://www.lavanguardia.com/local/barcelona/20210212/6244301/investiguen-destruccio-d-forn-segle-xix-catalogat->
- <https://www.lavanguardia.com/local/maresme/20210212/6242045/maquinaria-pesada-destruye-horno-romano-alto-valor.html>
- <http://www.premiadedalt.cat/news/12019ajuntament-denuncia-als-mossos-d2019esquadra-la-destruccio-d2019un-forn-del-s-xix>

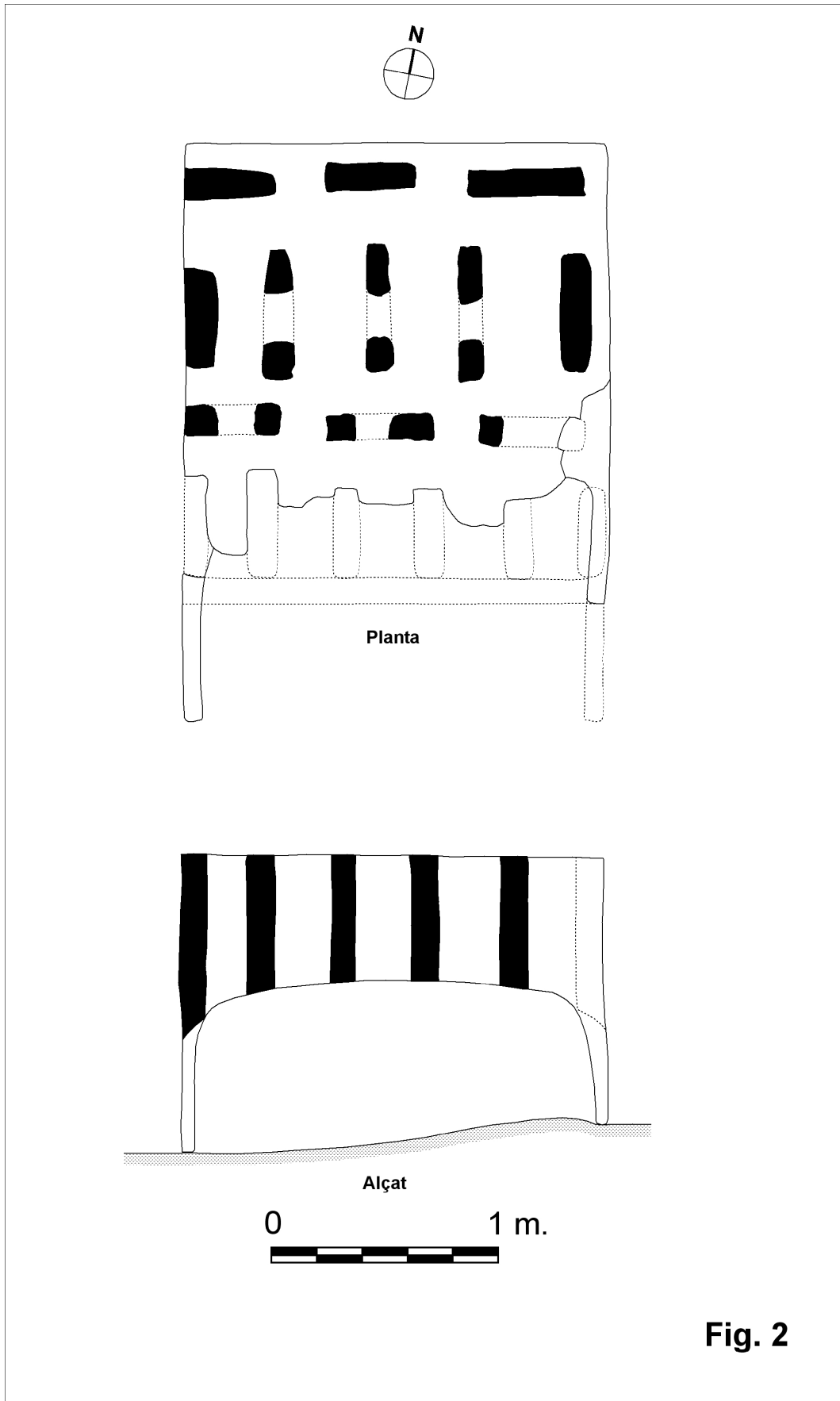
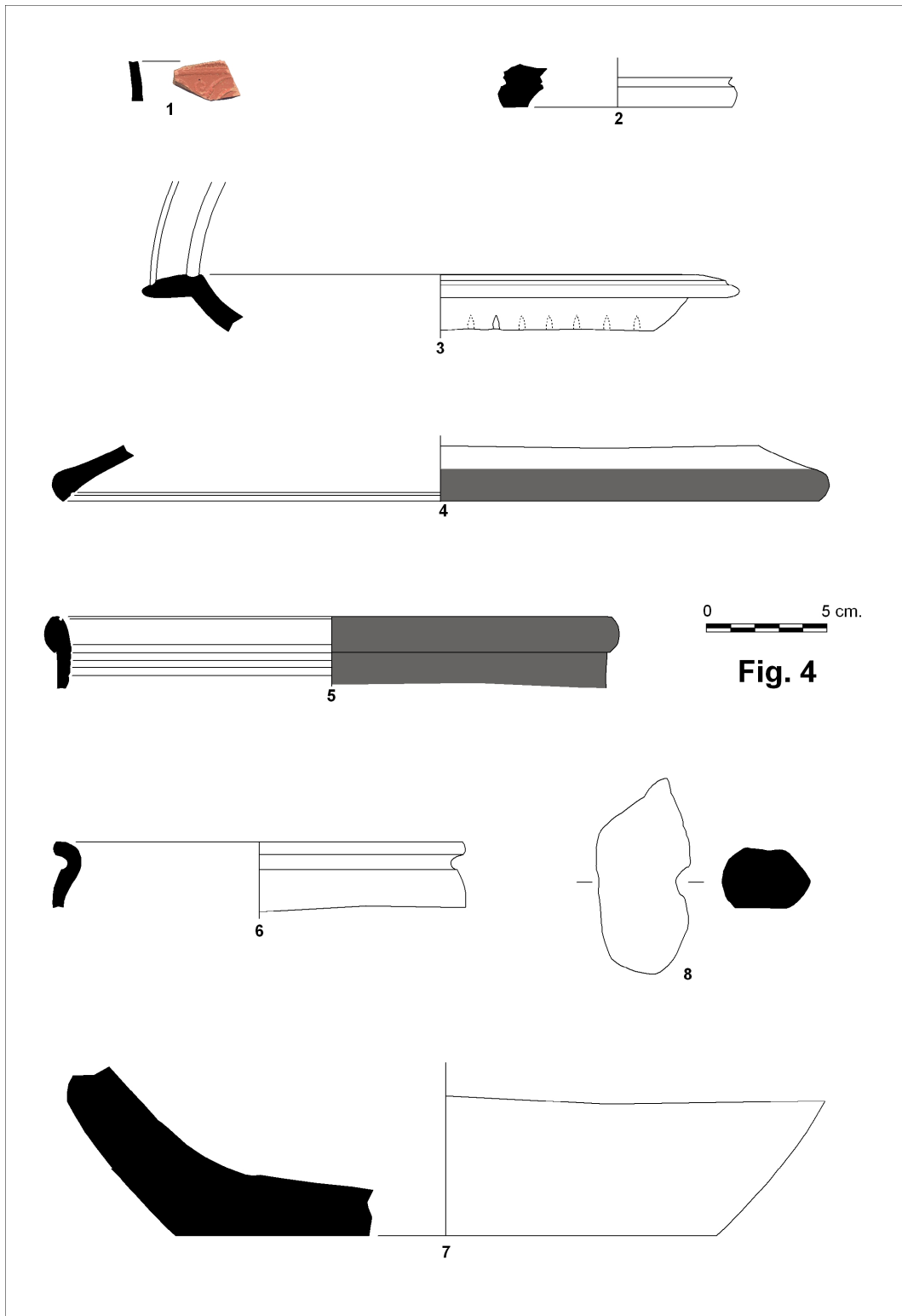

Fig. 3

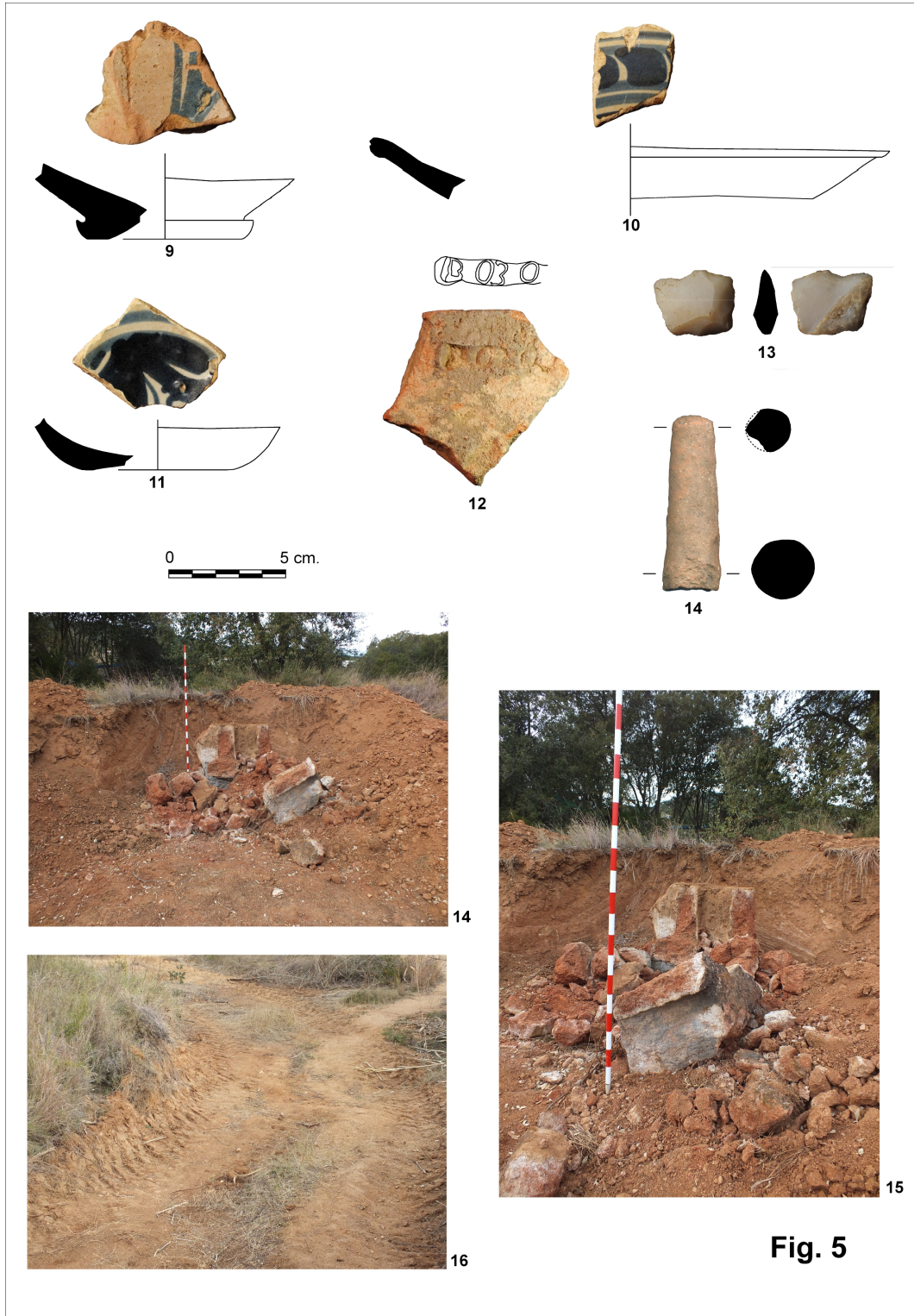

Fig. 5

